

SJEĆANJE NA MANEVARSKU JEDINICU PATRIOTSKE LIGE GRAČANICA

(UZ DVADESETU OBLJETNICU FORMIRANJA)

**Mr. sc. Rusmir Djedović,
Edin Šaković, prof.**

OVE, 2012. GODINE, NAVRŠAVA SE DVADESET GODINA od početka agresije na Bosnu i Hercegovinu i genocida nad Bošnjacima, u kojima je i područje općine Gračanica teško stradalo, pretrpjevši ogromne štete, ali i velike ljudske gubitke. Prigodna je to prilika za podsjećanje na jednu neveliku skupinu ljudi koji su prvi organizirali oružani otpor agresoru, prvi sa puškom u ruci stali na branik Bosne i Hercegovine, ali i prvi prolili krv i dali živote za našu današnju slobodu i opstojnost. Prilika je to da se podsjetimo na manevarsku jedinicu Patriotske lige Gračanica, ali i sve one patriote koji su tih proljetnih dana 1992. godine hrabro stali pred zlo koje se obrušilo na njihovu domovinu i njihov narod.^{1*)}

1 *) Imajući u vidu da je ovo jedan prigodan historijski osvrt, a ne istraživački rad, autori su odlučili da izostave imena većine neposrednih učesnika zbivanja i događaja o kojima se govori. Činimo to prvenstveno zato da ne bismo koga neopravdano izostavili; isto tako, vjerodostojnost iznošenja svih detalja i fakata – kao, uostalom, i težina vremena i društveno-političkih okolnosti u kojima živimo – zahtijevaju primjenu strogih metodoloških pravila sa znanstvenom aparaturom i sistemom referenci, što bi u ovom slučaju opteretilo jedan prigodan tekst. No, njegovi autori i Redakcija ovoga časopisa imaju ozbiljnu namjeru da se u narednom vremenu posvete istraživanju i dokumentiranju organizacije otpora velikosrpskoj agresiji na području općine Gračanica, uključujući i djelovanje Patriotske lige i svih njenih članova, što ovom prilikom i najavljujemo.

FORMIRANJE PATRIOTSKE LIGE BIH I NJEZINE ORGANIZACIJE U GRAČANICI

Usložnjavanje vojno-političkih prilika u razdoblju disolucije Jugoslavije, divljanje razularenog srpskog nacionalizma, pretvaranje Jugoslavenske narodne armije (JNA) u instrument velikosrpske politike, razoružavanje Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine (TO BiH) i istovremeno naoružavanje srpskog stanovništva, te paraliziranje ključnih državnih institucija i sigurnosnih organa Bosne i Hercegovine, a potom i agresija na Sloveniju i Hrvatsku – predstavljali su jasan znak šta se sprema Bosni i Hercegovini: Njoj je već bila stavljena omča oko vrata, čekalo se samo da padne zapovijed za egzekuciju i, činilo se, Bosna će ponovo “šaptom pasti”.

Uvidjevši narastajuću opasnost od velikosrpskog fašizma i već izvjesnost agresije, rukovodstvo Stranke demokratske akcije (SDA) – u to doba ne samo najjače političke partije koja je predstavljala Bošnjake, nego i svojevrsnog nacionalnog pokreta koji se borio za društvenu afirmaciju i kulturnu emancipaciju bošnjačkoga naroda – zaključilo je da treba početi s organiziranim pripremama za otpor. Rezultat tih inicijativa je osnivanje Patriotske lige Bosne i Hercegovine, u proljeće 1991. godine. U sve te aktivnosti bio je uključen i općinski odbor SDA Gračanica, čiji su članovi prisustvovali historijskom sastanku u Domu milicije u Sarajevu, na kome su politički čelnici bošnjačkog naroda i predstavnici nacionalnih društava i organizacija donijeli odluku da brane državnost i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, te

formirali Vijeće nacionalne odbrane.

U Gračanici su, u to vrijeme, zastupnici Srpske demokratske stranke (SDS) u Skupštini općine i funkcioneri koji su pripadali ovoj stranci, činili sve da blokiraju i sruše institucije sistema, te potpuno paraliziraju rad državnih organa. U jeku je bila agresija na Sloveniju, potom i na Hrvatsku; opažalo se prisustvo naoružanih srpskih dobrovoljaca, te prolasci vojnih kolona JNA, a uslijedili su i pokušaji mobiliziranja ovdašnjih ljudi, radi upućivanja na ratišta u Hrvatskoj. JNA je tako, u namjeri da se dokopa evidencije vojnih obveznika, krajem augusta 1991. g. kasno u noći nasilno provalila u prostorije Sekretarijata za narodnu odbranu općine Gračanica.

Patriotski opredijeljeni građani, shvaćaju šta im se sprema, počinju da se organiziraju kako bi zaštitili svoje porodice i svoja naselja. U tome prednjače članovi SDA, koji u početku djeluju kroz krizne štabove u svim naseljenim mjestima općine Gračanica i organizirano prate pokrete snaga JNA i rezervista, te rade na prikupljanju

naoružanja, municije i ostalih materijalno-tehničkih sredstava, uglavnom iz vlastitih izvora. Osnovni zadaci kriznih štabova pri SDA su bili pripremanje naroda i institucija za odbranu općine.

U međuvremenu, Vijeće nacionalne odbrane SDA je formiralo Patriotsku ligu, pod zvaničnim imenom *Patriotska liga naroda Bosne i Hercegovine* (PLNBiH), sa vojnim i političkim krilom. Patriotskoj ligi se priključuju i brojni oficiri, koji su napustili JNA. Tada je oformljen i njen Glavni štab, a potom regionalni i općinski štabovi. Objavljena je i politička platforma Patriotske lige, u kojoj se ističe da je *Bosna i Hercegovina domovina svih njenih naroda i građana koji u njoj žive*, te da je *nedjeljiva* jer je nacionalno izmiješana i u njoj se tako vjekovima živi. U Platformi se izražava opredjeljenje za Bosnu i Hercegovinu *“kao građansku republiku u kojoj će biti poštovane slobode i prava čovjeka i građanina i nacionalna prava naroda i manjina i u kojoj će vladati demokratija”*. Patriotska liga je, tako, predstavljala vid odbrambenog, slobodarskog i antifašističkog organiziranja svih bosanskohercegovačkih domoljuba.

U mjesecu septembru 1991. godine, Patriotska liga je oformljena i u Gračanici, objedinjujući sve dotada organizirane patriotske snage u cilju očuvanja Republike Bosne i Hercegovine i bošnjačkog naroda. Patriotska liga nastavlja sa organiziranim praćenjem kretanja i aktivnosti JNA na ovom prostoru, uspostavlja vezu sa višim instancama na regiji i Republici, djeluje u narodu, objašnjavajući kakvo mu se zlo sprema, radi na prikupljanju oružja itd. Prema podacima koje objavljuje general Vahid Karavelić, u svojoj knjizi *“Agresija na Bosnu i Herce-*

govinu: sjeveroistočna Bosna 1991.–1992.” (str. 208), operativni dio Patriotske lige na području općine Gračanica je brojao 320 ljudi, neoperativni dio 2.850 ljudi, a od oružja evidentirano je 280 cijevi (mahom ličnog i lovačkog naoružanja raznih vrsta i kalibara).

POGORŠANJE VOJNO-POLITIČKE I SIGURNOSNE SITUACIJE U PROLJEĆE 1992.

Nasilnom provalom u prostorije Sekretarijata za narodnu odbranu općine Gračanica, JNA je pokazivala da ne priznaje ni ovdašnju lokalnu vlast, ni legitimitet Republike Bosne i Hercegovine uopće. Ta vojna sila, nekadašnji Titov čuvar “bratstva i jedinstva”, već je otvoreno stala na stranu srpskog naroda, odnosno velikosrpske politike. Srpskim je naseljima masovno dijeljeno oružje i vojna oprema, a na Ozrenu je formirano više dobrovoljačkih odreda. Već potkraj septembra, srpski su dobrovoljci napali i razoružali Stanicu milicije u Bosanskom Petrovom Selu, čime je legalna vlast Republike Bosne i Hercegovine protjerana iz ozrenskog dijela gračaničke općine. Par sedmica kasnije, čelnici SDS-a sa Ozrena su jednostrano i protuzakonito proglasili “Srpsku opštinu Petrovo”, zahtijevajući da cjelokupna industrijska zona Gračanice pripadne toj općini.

U proljeće 1992. godine, u mjesecu februaru, dešava se veći broj ispada, uključujući i napad na policijski punkt u Donjoj Orahovici, a nakon referendumu za neovisnost Bosne i Hercegovine, sigurnosna situacija se još više pogoršava. Zabilježen je veći broj slučajeva u kojima je streljačkim oružjem, trom-

blonskim minama i protuoklopnim raketama pucano po bošnjačkim naseljima, što je na svu sreću prošlo bez žrtava. No, tokom mjeseca marta, izvedena je i serija terorističkih napada u Gračanici, podmetanjem eksploziva u dva ugostiteljska objekta, a zatim i u Radio Gračanicu, čija je studijska oprema u eksploziji potpuno uništena. Tek nakon tih napada, većini je naroda postalo jasno šta se zapravo sprema. Gračanlije se okupljaju u mahal-ske straže (uključujući i članove Patriotske lige), a dolazi i do mobiliziranja rezervnog sastava milicije.

A šta se za to vrijeme dešavalo sa Patriotskom ligom?

FORMIRANJE MANEVARSKJE JEDINICE PATRIOTSKE LIGE

Na čelu Patriotske lige u Gračanici u početku se nalazio politički i vojni štab, sa jasno određenim dužnostima, obavezama i zadacima. Krajem januara 1992. godine, formiraju se i manje službe za obavještajne i sigurnosne poslove. Tokom prvih mjeseci 1992. godine, zabilježen je porast članstva po svim mjesnim zajednicama, te količina prikupljenih materijalno-tehničkih sredstava, da bi se već tokom februara i marta iste godine prišlo i organiziranju manjih prostornih jedinica, te jedinice manevarskog tipa, koja svoj oblik dobiva sredinom marta. Po naređenju Patriotske lige RBiH iz Sarajeva, članovi Patriotske lige Gračanica su vršili fizičko osiguranje birališta u vrijeme Referenduma za nezavisnost i suverenitet Republike Bosne i Hercegovine, naravno – u dubokoj ilegalnosti.

Manevarsku jedinicu su činili najbolji i najsvesniji članovi Patriotske lige Gra-

čanica, spremni da u svakom trenutku stupe u borbu i, ako treba, žrtvuju svoje živote u odbrani Domovine i vlastitog naroda. Bili su to ljudi koji su, pored svojih uobičajenih mirnodopskih poslova i svakodnevnog života, djelovali na organizaciji odbrane gotovo ilegalno. Ili bolje reći – potpuno ilegalno. U tom vremenu, naime, bilo je mnogo ljudi u samoj čaršiji i na općini – nesvjesnih, neosviještenih, ignorantnih – koji su bili ubijeđeni da će zahuktalo ratno zlo nekako zaobići Gračanicu, da će u krajnjem slučaju JNA zaštititi narod od “svih ekstremista” itd. Među te “ekstremiste”, koji “siju razdor” i “ruše bratstvo i jedinstvo” – ubrajali su i članove Patriotske lige, pa i SDA uopće.

Mnogi su tada vjerovali da je svo zlo koje se dešavalo na prostorima Jugoslavije posljedica dolaska tzv. nacionalnih stranaka na vlast, ne želeći jednostavno prihvatiti činjenicu da su vodeći eksponenti velikosrpske politike bili svi odreda bivši komunisti, generali i oficiri, u čijim se glavama rodila i tokom cijelog titoističkog razdoblja bila dobro zakamufilirana velikosrpska ideja. Urušavanjem socijalizma i jugoslavističkog okvira, ona je izbila na površinu u svom najsurovijem obliku. S druge strane, neprijatelj je bio mudar i lukav, te je tih dana vješto baratao sa parolama o Jugoslaviji i “bratstvu i jedinstvu”, igrajući na emocije nacionalno i politički neosviještenih građana, u pokušaju da stvori razdor i vlastitu “petu kolonu” među budućim žrtvama. Stoga su, nažalost, iskreni branitelji Bosne i svog naroda u jednom trenutku od istog tog naroda gledani s podozrenjem.

Manevarska jedinica Patriotske lige

Gračanica je tada bila jedina organizirana i naoružana snaga, spremna da stupi u borbu sa jedinicama JNA ili četničkim paravojnim formacijama na bilo kojem dijelu općine Gračanica, pa i šire. Pripadnici jedinice su posjedovali, uglavnom, streljačko oružje, sa nešto malo protuoklopnih sredstava. Kasnije je imala i dva minobacača, sa kojima je i stupila u Teritorijalnu odbranu općine Gračanica.

Ljudi koji su činili rukovodstvo i članstvo Patriotske lige, te sastav njene Manevarske jedinice, bili su iskreni domoljubi prije svega, a većinom članovi SDA i njezinog podmlatka – Muslimanskog omladinskog saveza (MOS). Najveći dio članova rukovodstava tih organizacija bio je aktivno uključen u organiziranje i vođenje Patriotske lige, kako vojnog tako i političkog dijela, od nivoa mjesnih zajednica do općinskog. Od ljetnih dana 1991. godine, pripremama otpora na području općine Gračanica pristupilo se uglavnom u okviru SDA, zato što se nije moglo osloniti na zvanične institucije – dijelom zbog toga što su bile blokirane djelovanjem SDS-a, a dijelom zbog indolentnosti i pasivnosti onih Bošnjaka koji su još slijepo vjerovali u ideju već propale Jugoslavije. Kako to u svojoj knjizi *“Mir je najbolji”* primjećuje brigadir Osman Puškar, ratni komandant odbrane Gračanice, *“U takozvanom lijevom bloku političkog organizovanja u gračaničkom kraju, reformisanom SK-SDP i Markovićevim reformistima više se polagalo na kritiku novog nego na organizovanje. Među njima se gotovo naивно vjerovalo da do rata neće doći. Njegovi ljudi bili su i ovdje opozicija, puni žala za vlašću, a početno manje istinski sudionici priprema za odbranu države i naroda, i da ovi koji su spremni da kolju ne pitaju u kojoj ste političkoj stranci, nego kome*

pripadate po nacionalnosti” (str. 87).

Razumnijim i osviještenijim ljudima dovoljan je bio govor srpskog vođe Radovana Karadžića u Skupštini Republike Bosne i Hercegovine, 14. oktobra 1991. godine, kada je jasno i glasno poručio: *“Nemojte da mislite da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak, jer muslimanski narod ne može da se odbrani ako bude rat ovdje!”*. Nekima su, opet, trebali teroristički napadi iz marta 1992. da shvate kako ni Gračanica neće biti pošteđena, ali svu tragediju bošnjačke općenarodne neosviještenosti i naivnosti (koja gotovo da graniči s glupošću) pokazuju događaji s početka aprila 1992. godine. U vrijeme dok su zloglasni “arkanovci” otpočinjali krvavi pir po Bijeljini i Janji, ubijajući nedužne civile, desetine hiljada građana, sa parolama “Dole nacionalne stranke!” i Titovim slikama – uzele su učešća u očito insceniranom događaju koji je imao za cilj rušenje legalne i legitimne vlasti u Bosni i Hercegovini, a time i rušenje cjelokupnog sistema odbrane. Šta bi se desilo da se u onoj masi za(b)ludjelog svijeta pojavila kolona vozila JNA sa jugoslavenskim trobojkama i krenula prema Predsjedništvu, teško je i pretpostaviti. Ali kao što je Karadžićev politički radikalizam u Skupštini osvijestio neke razumnije ljude, tako su i fanatizam njegovih zločinačkih sljedbenika, njihovi snajperski pucnji i prve žrtve koje su pale – na krvav i tragičan način osvijestili mase koje su do tada, od nekoga zavedene, trpale u isti koš i agresore i one koji su Bosnu i Hercegovinu pokušavali odbraniti.

Gračanica, nažalost, nije u svemu tome ostala po strani. I ovdje su organi-

zirani autobusi, koji su stotine radnika “Fortune”, “Olimpa” i drugih firmi trebali da odvezu put Sarajeva, radi učešća u tom prvom pokušaju državnog udara, vješto upakiranom u tobožnje građanske i pacifističke proteste. Za to vrijeme, manevarska jedinica Patriotske lige se uputila u drugom pravcu, ka gradu koji je predstavljao istočnu kapiju Bosne.

POMOĆ ZVORNIKU

Početkom aprila, jedan se vod Manevarske jedinice Patriotske lige Gračanica uputio ka Zvorniku, u pomoć braniteljima i borcima Patriotske lige na Kula Gradu, koji su odolijevali znatno nadmoćnijem agresoru. Kako je sve krenulo? Napad na Zvornik je uslijedio nakon dešavanja u Bijeljini i Janji, 8. aprila 1992. godine, baš u vrijeme kada je Republika Bosna i Hercegovina i zvanično postala međunarodno priznata neovisna i suverena država. Napad JNA i raznoraznih srpskih dobrovoljačkih jedinica, malobrojni branitelji – uglavnom borci Patriotske lige – nisu mogli izdržati, te su se povukli na Kula Grad, gdje su narednih nekoliko dana odolijevali silovitim napadima. Zapovjednik im je bio bivši kapetan JNA Samir Ništović, u to vrijeme na širem području sjeveroistočne Bosne poznat samo po konspirativnom imenu “Kapetan Almir”. On je prethodno radio na organiziranju Patriotske lige zajedno sa Hajrudinom Hajrom Mešićem i Mehdimom Hodžićem Senadom, kasnijim šehidima i nositeljima najvećeg odlikovanja Republike Bosne i Hercegovine – heroja odbrambeno-oslobodilačkog rata.

Po naređenju komandanta Regional-

nog štaba Patriotske lige Tuzla, Vahida Karavelića, i odluci Patriotske lige Gračanica, 22-ca pripadnika Manevarske jedinice iz Gračanice su se zajedno sa suborcima iz Živinica, Kladnja i Kalesije pješice probili do Kula Grada i dopremili njegovim braniteljima pomoć u materijalno-tehničkim sredstvima, te uzeli učešća i u borbi. Ipak, Zvornik, a time i Kula Grad, već su bili osuđeni na propast. Kako je vođa branitelja kasnije u medijima pričao, plan odbrane grada Zvornika je postojao, ali su članovi tadašnjeg općinskog rukovodstva odbijali bilo šta da poduzmu, uzdajući se u zaštitu JNA. Rezultat – poznat. Kratkotrajni boravak Gračanlija na Kula Gradu je ipak bio koristan: pokazalo se, naime, da se uza svu volju i hrabrost članova Patriotske lige – bez masovnog otpora, te organizacije i angažovanja svih odbrambenih struktura nije moguće suprotstaviti nadmoćnijem agresoru, ali isto tako – da nikakvih iluzija u zaštitu JNA ne treba imati. Ona ne samo da nije zaštitila narod, nego je naprotiv bila pokrovitelj u njegovu pokolju. U Zvorniku su počinjeni strahoviti zločini, o čijim razmjerama – uzmimo samo jedan primjer – svjedoči i zloglasna masovna grobnica Crni Vrh, sa više stotina tijela ubijenih, među njima i dvanaestero djece, mlađe od 13 godina.

ULAZAK MANEVARSKJE JEDINICE U SASTAV TO-A I NJENI BORBENI ZADACI

U prvoj polovici aprila 1992. godine, u cijeloj Bosni i Hercegovini, pa tako i u Gračanici, dolazi do konsolidiranja redova Teritorijalne odbrane. Po povratku sa Zvornika, Manevarska jedi-

■ PRED PRVIM RATNIM MEDICINSKIM PRIHVATIŠTEM U OSNOVNOJ ŠKOLI SOKO, INTERVENCIJA PRIPADNIKA CIVILNE ZAŠTITE, PRIHVAT PRVIH RANJENIKA NAKON GRANATIRANJA GRAČANICE, 25. 5. 1992. (SNIMAK - FARUK DELIĆ)

nica Patriotske lige je postrojena u Piskavici, pred vršiteljem dužnosti komandanta Općinskog štaba Teritorijalne odbrane, Ibrahimom Nurkićem, ušavši tako u okvire TO BiH kao jedine legalne i legitimne vojne sile Republike Bosne i Hercegovine. Jedinica, kojom je zapovijedao Mehmed Meša Ahmedbegović, jedan od najaktivnijih i najhrabrijih članova Patriotske lige, našla se tako pod izravnim zapovjedništvom Općinskog štaba TO Gračanica, odnosno predsjednika Ratnog predsjedništva općine Gračanica, Hazima Vikala. U nju su upućeni vojni instruktori Hasib Ferhatović i Nermin Duraković. Ibrahim Nurkić je o tome kazao: *“U organizacijskom ustroju, mislim da je najznačajniji datum 12. april 1992. godine, kada sam prvi put izvršio smotru voda za čije je formiranje inicijator bila Stranka demokratske akcije, koji smo kasnije*

nazvali Manevarski vod. Odmah smo oko 50 momaka iz ovog voda uputili na obuku. Imali smo namjeru da to bude jedinica manevarskog karaktera za područje čitave opštine pa i regije Tuzla.” (Omer Delić, *Otpor agresiji s Ozrena*, str. 63).

Početkom mjeseca maja, nakon pada Doboja i pogroma bošnjačkog stanovništva dobojske regije, Ratno predsjedništvo Općine Gračanica donosi odluku o općoj mobilizaciji, stavljajući sve potencijale u funkciju odbrane. Ubrzo iza toga, za komandanta Općinskog štaba Teritorijalne odbrane imenovan je Osman Puškar, na dužnost načelnika Štaba dotadašnji vršitelj dužnosti komandanta, Ibrahim Nurkić, na čelu policije se našao Faruk Huskanović, Civilne zaštite Faruk Širbegović, dok čelnu poziciju općinskog izvršnog odbora (Ratne vlade) preuzima Reuf Sokolović. Formiraju se rejonski

štabovi Teritorijalne odbrane za Gračanicu, Malešiće, Soko i Orahovicu, te je postrojen i općinski odred Teritorijalne odbrane, kao prva veća oružana formacija na općini. Pored pripadnika Manevarske jedinice, i ostali su članovi Patriotske lige tada, sa svojim naoružanjem, prešli u druge jedinice Općinskog štaba TO-a, odnosno rejonskih štabova. Na taj način, odbrana Gračanice je znatno ojačana.

Na dan 15. maja 1992. godine, u kasnim večernjim satima, grupa naoružanih Srba iz Gračanice i Gornje Lohinje je pucala na pripadnike Civilne zaštite, koji su radili na prosijecanju puta na Bijelim Poljima iznad Drafnica i Varoši, ubivši tom prilikom Adema Mustajbašića. Po naređenju Općinskog štaba TO Gračanica, Manevarska jedinica je, pod komandom Mehmeda Ahmedbegovića i Hasiba Ferhatovića, u noći s 15. na 16. maj zaposjela brdo Gaj kao važan strateški položaj u kontroli Varoši, dijela Gračanice naseljenog srpskim življem, a zatim je učestvovala u pretresu kuća po Varoši, kada je zaplijenjena veća količina oružja i drugih materijalno-tehničkih sredstava, ali i važnih dokumenata koji su jasno svjedočili šta su zločinci SDS-a namijenili Gračanicu i Gračanlijama (dio tog materijala je 1999. objavio Omer Delić, u svojoj knjizi *Otpor agresiji sa Ozrena*). Položaj Gaja je prva lokacija u Gračanicu koja je granatirana od strane četnika, 19., a zatim i 23. maja, kada je ranjen i jedan pripadnik jedinice. Inače, 19. maja se desilo i prvo jače granatiranje gračaničkih prigradskih naselja i mjesnih zajednica, kada su meta bile privatne kuće i vjerski objekti, a to je ujedno i

dan kada su agresorske snage iz zasjede u Donjoj Lohinji ubile policajca Sabriju Ahmetaševića i teritorijalca Amira Smalilbašića, te zarobili Muju Jusufovića i njegovu dvojicu sinova, Ibrahima i Kemala. Tijela ove trojice Lohinjana su tek kasnije pronađena i to na sasvim suprotnoj strani, na Lendićima. Njihova je sudbina ponajbolje pokazivala u što su se pretvorile dojučerašnje srpske komšije na brdu iznad Gračanice.

Dana 23. maja, pripadnici Teritorijalne odbrane iz Stjepan Polja su vršili izviđanje na području Zečeva ili Zečijeg Gaja, brda na tromedi Malešića, Lendića i Stjepan Polja. Otvarajući gospodarski objekt (košaru) jednog mještanina Stjepan Polja, od četničke mine iznenađenja je poginuo 22-godišnji Džemal Bašić. U pokušaju izvlačenja njegovog tijela, došlo je do pripucavanja, a tada su iz Ahmića, lendičkog zaseoka nadomak Malešića – zapucali po kućama i civilnim objektima u Malešićima, vatrom iz streljačkog oružja i protuavionskog mitraljeza. Teritorijalci iz Malešića su tada reagirali, prodrli na područje Ahmića i ovladali zaseokom, zarobivši osmoricu Srba, dok su ostali pobjegli prema Lendićima.

Po naređenju Općinskog štaba TO, Manevarska jedinica je tada prešla u rejon Stjepan Polja, gdje su se narednih dana očekivala veća borbena dejstva. Ujutro, 25. maja, otpočeo je tenkovsko-pješadijski napad četnika na linije odbrane Malešića u rejonu Zečevog Gaja, praćen snažnom artiljerijskom podrškom. Manevarska jedinica je odmah izašla na liniju, konsolidirala odbranu lokalnih snaga Teritorijalne odbrane, a zatim krenula u protunapad, odbacujući neprija-

telja na polazne položaje. Tokom dana su bile još dvije jake borbe, prsa u prsa, pri čemu su Manevarska jedinica i teritorijalci iz Malešića i Stjepan Polja upali u neprijateljsku klopku i pretrpjeli teške gubitke. Tom prilikom, poginulo je pet pripadnika Manevarske jedinice:

- Mehmed Meša Ahmedbegović iz Gračanice (28 godina), komandir manevarske jedinice, poginuo na čelu svoje jedinice prilikom izvlačenja ranjenika i tijela poginulih suboraca;
- Vedad Đonlić iz Gračanice (25 godina), komandir udarnog voda Manevarske jedinice;
- Hajrudin Džebo Bajbaga iz Stjepan Polja (31 godina), komandir voda;
- Hasib Ferhatović iz Donje Lohinje (24 godine), instruktor u Manevarskoj jedinici;
- Zuhdija Šestan iz Donje Lohinje (23 godine), borac.
- Istoga dana, poginulo je i pet teritorijalaca i pripadnika rezervnog sastava policije: Asim Šako (30 godina), Šaban Memić (37 godina) i Vahid Hankušić (21 godina) iz Malešića, te Mirsad Hamzić (21 godina) i Osman Ibrahimović (21 godina) iz Stjepan Polja.

Potkraj maja i tokom mjeseca juna, formirane su i naoružane neke druge jedinice TO Gračanica, pa je i dotadašnja Manevarska jedinica prestala da postoji, a njezini su pripadnici prešli u Vojnu policiju i druge jedinice TO-a.

BITKA NA ZEČEVOM GAJU – KAKO I ZAŠTO?

Danas je lahko biti “general poslije bitke”, pa tvrditi da su pripadnici Mane-

varske jedinice – poneseni početnim uspjesima u prvom kontranapadu – bez dobrog plana akcije i veze kako sa višom komandom, tako i drugim jedinicama, krenuli u bitku koja se nije mogla dobiti. Lahko je glumiti i vojnog analitičara pa postavljati pitanja da li je i tadašnja komanda TO-a tog sudbonosnog dana reagirala na pravi način. Činjenica jeste da je tada postojalo uzajamno nepovjerenje: članovi Patriotske lige su, poučeni nekim ranijim iskustvima (nakon povratka sa Zvornika neki od su njih i hapšeni!), s podozrenjem gledali na rukovodeće ljudi Teritorijalne odbrane, bliske ranijim komunističkim i JNA strukturama. S druge strane, ovi su, isto tako opravdano, držali da je najveća smetnja uspješnoj organizaciji odbrane – diskreditacija i ono malo vojnih stručnjaka koliko smo ih imali. Pokazalo se kasnije da je za vođenje uspješne borbe protiv agresora potrebno nešto više od hrabrosti, dobrih boraca, komandira, pa i komandanata: pokazalo se da je potrebno najprije izgraditi čvrst i povezan sistem, koji će omogućiti dobro planiranje i uspješnu realizaciju. U svemu tome, bilo je potrebno prevazići sve međusobne razlike i nepovjerenja, a kada je Gračanica u pitanju – to je naposljetku i učinjeno. Najveću ulogu u tom pogledu je odigralo Ratno predsjedništvo općine, koje je okupilo sve sposobne ljude, bez obzira na njihovu političku pripadnost, te vođenje odbrane povjerilo stručnim ljudima, prije svega. Onda kada je sve to postignuto, kada je u potpunosti izgrađen sistem, gračanički su branitelji julskih dana 1992. godine uspješno ovladali Lendićima i otklonili opasnost neprijateljskog prisustva nepo-

■ SPOMENIK NA ZEČEVOM GAJU

sredno iznad Gračanice i Stjepan Polja, ali i mogućnost da se on preko Malešića poveže sa položajima na Trebavi.

O bitki na Zečevom Gaju postoje različite ocjene i gledanja; taj događaj je i dalje prijedporan i predstavlja izuzetno osjetljivu temu. S pozicije historijske znanosti, na današnjem je stupnju istraženosti moguće kazati samo jedno: borba na Zečevom Gaju se ne može promatrati odvojeno od događaja iz prethodna dva dana, ali se, isto tako, mora sagledati i u kontekstu svega onoga što se na širem području grada dešavalo tog 25. maja: žestoko artiljerijsko razaranja Gračanice i okolnih naselja, pješadijski napadi itd. Pogibija petorice boraca Manevarske jedinice i isto toliko teritorijalaca iz Malešića i Stjepan Polja očito je posljedica jednog spontanog razvoja događaja, koji se po svoj prilici nije ni mogao kontrolirati. Sva ostala pitanja, dileme i prijedpori mogu se riješiti samo detaljnijim istraživanjima, u prvom redu

prikupljanjem građe, odnosno svjedočanstava od neposrednih učesnika bitke, ali i svih tada rukovodećih ljudi odbrane grada i općine, metodom oralne historije. Držimo da bi to trebalo da bude jedan od prioriteta i u historijskom i općem društvenom smislu, jer različita tumačenja ovog događaja koja su danas prisutna jedino doprinose daljim i dubljim podjelama stanovnika općine Gračanica.

A ako ima neka pouka koja se može izvući iz 25. maja 1992. godine, jeste to da su te unutarnje podjele i razdori uvijek kobni. Ne zaboravimo i to da se 25. maj obilježava kao Dan odbrane općine Gračanica, kao jedan od najvažnijih datuma u lokalnom kalendaru, tako da događaj koji se desio tog 25. maja 1992. godine sigurno zaslužuje da se temeljito istraži, valorizira i prezentira.

UMJESTO ZAKLJUČKA

U pokušaju da ukažemo na opći značaj Patriotske lige i njezine uloge u odbrani Bosne i Hercegovine, pa tako i Manevarske jedinice PL/TO BiH Gračanica, citirat ćemo ovdje ponovo generala Vahida Karavelića (str. 193-197):

“Patriotska liga nije dovršila potrebne pripreme naroda za odbranu Bosne i Hercegovine od agresije. Ona je zatečena u fazi priprema, tako da je u tehničkoj pripremi Patriotska liga bila tek u početnoj fazi. (...) Patriotska liga nije uspjela zaštititi Bosnu i Hercegovinu od zla koje joj se desilo, ali je zato uspjela podstaknuti narod za odbranu BiH, a zatim učestvovati u borbi tokom 1992.-1995., zajedno sa ostalim patriotskim snagama kroz Teritorijalnu odbranu – Armiju RBiH, sačuvati državu BiH. (...) Analizirajući to sa današnje distance, može se konstatovati da bi bilo

vrlo opasno, pa i pogubno po BiH i njene građane, posebno bošnjački narod, da kojim slučajem tadašnje političko rukovodstvo nije formiralo PLN (PL) BiH, sprovelo pripreme za odbranu i uradilo kako je uradilo, danas BiH ne bi bilo niti bi bošnjačko-muslimanski narod opstao. Zatim, može se konstatovati da je Patriotska liga BiH bila legalan subjekat, jer je djelovala kroz tadašnju političku vlast, zatim kroz ostatak sistema SUP-a SRBiH i ostatak sistema TO SRBiH. Upravo kroz onaj ostatak tih sistema koji se borio za BiH kao multietničku državu za razliku od onih koji su takođe uzeli svoje dijelove tih sistema ili najveći dio tih sistema i borili se isključivo za nacionalno, za "etnički čisto" i za podjelu."

Sve ovo treba imati u vidu i u pokušaju davanja ocjene o djelovanju Patriotske lige i njene Manevarske jedinice i na području općine Gračanica. O njezi-

nim pripadnicima, pak, momcima koji su prvi uzeli oružje u ruke i prvi pronijeli bosanski grb sa ljljanima na rukavu (što su mnogi s podozrenjem gledali!), u vrijeme kada su mnogi kalkulisali i čekali razvoj događaja, koji su krenuli u pomoć braniteljima na granici Bosne i Hercegovine, u vrijeme kada su njihovi vršnjaci sjedili i sijelili pred gračaničkim kafićima – šta uopće kazati? Oni koji su 25. maja 1992. godine položili živote, držali su se islamskih načela i domoljublja, bili su vjernici i patriote, ispunjavali su dužnost svakog muslimana i pravog Bošnjaka – da se brani život, dom, vjera, imetak i čast. Oni su dali svoje živote za našu današnju slobodu i uopće, našu opstojnost. Isticati bilo šta drugo je ne samo neopravdano, nego i neumjesno.